

„Mis areneb tragöödiat? Mis on tema eesmärk? — Inimene ja rahvas, inimese saatus ja rahva saatus.“ Neid ridu loeme Puškini märkmetest „Draama kohta“. Selle esteetilise printsiibi Puškini teostaski oma ajaloolises dramaatilises kroonikas „Boris Godunov“, milles on kooskõlastatud ühiskondlikud ja isiklikud vastuolud. Ooperi „Boris Godunov“ looja M. Mussorgski tunnetas õigesti Puškini tragöödia põhiprobleemi — valitseva võimu ja rahva vahelkorda — ja arendas seda edasi oma geniaalses ooperis. Ooperisse kandus üle nii Puškini poolt kirjeldatud epohh oma sündmuste ja olustikuga kui ka tema jõulised karakterid. Viimastest sattus helilooja tähelepanu tulipunkti just peategelase, lapsetapjast tsaari Boris Godunovi kuju, kelle südamehunnustuse piinadest tingitud hingelise draama viib Mussorgski paratamatult saabuva traagilise lõpplahenduseni.

Mussorgski suurim novaatorlus aga seisneb selles, et esmakordselt ooperi ajaloos esineb rahvas tõelise, aktiivse peategelasena, kuna seni, s. o. 1871. aastani, millal valmis „Boris Godunov“ lõplik redaktsioon, esimesid ooperilaval peategelastena parimal juhul rahva väarikamad esindajad (Ivan Sussanin). Veenvalt näitab helilooja, kuidas pimeduses hoiatud ja mahasurutud rahvas, viidud rõhumisest ja näljast meeleheitel, on suuteline esile tõusma stiihilise jõuna.

Rahva kolossaalne osatähtsus ooperis oli määrav ka Mussorgski muusika iseloomule. Ehkki Mussorgski muusikaline keel oli varemateski teostes orgaaniliselt seotud vene rahvamuusikaga, tähistab „Boris Godunov“ helilooja loomingu haripunkti. Eredalt on muusikaliselt iseloomustatud nii rahvas kui ka kõikide tegelaste kujud, — igaühele on leitud tabavalt iseloomustav ja pidevalt arenev intonatsioonide ring. Suurel kõrgusel on „Boris Godunov“ muusika deklamatoorne väljendusrikkus, peenelt fikseerib Mussorgski oma tegelaste hingelise seisukorra vähi-maidki muutusi. Helilooja sihiks oli saavutada muusika ja lavalise tegevuse kõige tihedam ühtsus.

„BORIS GODUNOV“

(M. Mussorgski ooperi „Boris Godunov“ lavastuse puhul RAT „Estonias“)

„Õhtuleht“ 22. XI 1952

Selles, et Mussorgski muusika kogu oma jõus ja ilus on pääsnud RAT „Estonia“ etendustel mõjule, on suuri teenid dirigent R. Matsovil, kelle kunstilises arengus on „Boris Godunovi“ juhatamine kahtlemata etapiliseks saavutuseks. Loominguline süvenemine ooperi partituuri, oma kavatsuste vee-nev realiseerimine ja eelkõige Mussorgski geniaalse teose sügav tunnetamine R. Matsovi poolt lisab RAT „Estonia“ senistele toredatele saavutustele uue võidu. Ainsaks sooviks dirigendile on rangemalt silmas pidada vokaal-osade ja orkestripartii jõuvaldekorda, kuna kohati orkester kipub lauljaid katma. Koorigartide ilmekuse ja intoneerimise puhtuse eest olene suurel määral tänu võlgu peakoormeister T. Targamaale ja koormeister I. Trilljärvele.

Järjekordse tulemusriikka töö on teinud teatri peanäitejuht A. Viner. Tema lavastajakätt on tunda nii koorigart kui ka üksiktegelaste lavalise tegevuse juhtimisel, mis on allutatud ühtsele, kindlale eesmärgile: avada võimalikult selgemini teose põhüdee. Selle sihi saavutamiseks otsib A. Viner väsimatult uusi teid ja vahendeid, uusi detaile, mis reljeefsemalt kujundaksid teose sügavat sisu. Huvitava uudisena laseb lavastaja Grigoril ilmuda juba esimeses pildis Novodevitšje kloostrijuurde, kus asub Godunov. See näitab veelgi ilmekamalt hulljulge plaani sündimist noore avantüristi peas. Peab märkima, et peaaegu kogu ooperi lavastus on saavutanud realistliku tõetruuduse, mis loob haarava teatrielamuse.

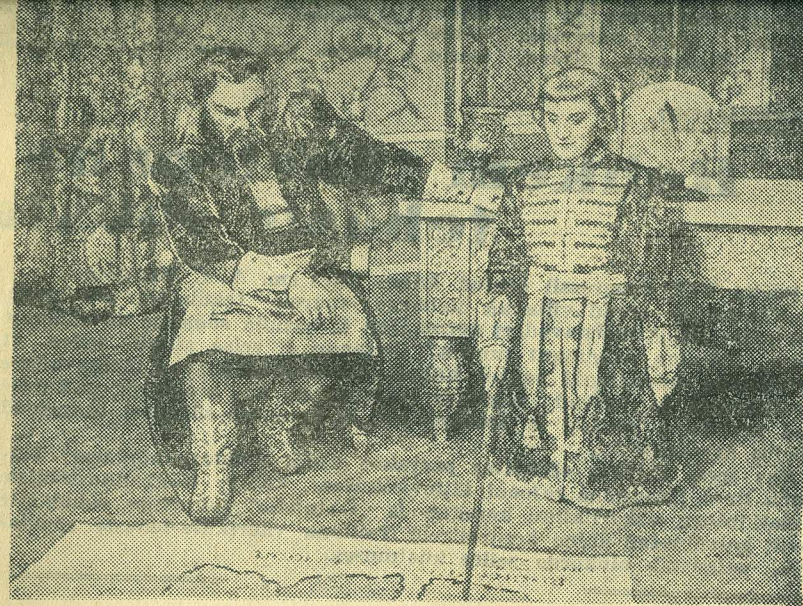
Vaieldavaks kohaks on ainult ooperi finaali, rahva suurejoonelise ülestõusu stseeni lahendamine antud kujul. Mussorgski partituuri kohaselt ülistab rahvas Poolast tulevat avantüristi, Isehakanut, ja järgneb talle. Lavale jääb ainult Nõdrameelne (Jurodivõ), kes

kuulutab ette suurte hädade ja pimedusaja saabumist Venemaale põleva linna kurjakuulutava tulekuma foonil.

Vaieldavas lavastuses aga rahvas, kes on ammu oodanud arvatavat tsarevitšit Dimitrit, kellena esinebki Isehakanu, ja lootnud temalt kaitset Borisi vägivallavalitsuse vastu, pettub temas õige kiiresti. Pettumise põhjuseks näib olevat ainult kaks fakti, rahva poolt kinni võetud rõhuja-bojaari Hruštšovi ja kahe jesuiidi vabastamine ning hulkur-munkade Varlaami ja Mis-saali käes olev dokument, mis näitab, et Isehakanu on tegelikult kloostrist põgenenud munk Grigori Osrepjev.

Näib, et sellisel teel ei ole õige kunstlikult rahva „teadlikkust tõsta“, pealegi on see kaugel autori kavatsustest. Mussorgski näitas väga peenelt, et Isehakanu ei ole parem, vaid on veelgi autum kui Boris, et rahvas ei kainestu nii kiiresti ja haarab Isehakanust kinni kui uppuga ölekõrrest. Aga kainestumise hetk ei ole mägede taga, — sellele viitab ka Nõdrameelse uusi viletsusi ennustav lõpplaul.

Suurel määral pakub kunstilist rahuldust T. Kuusik tsaar Borisi osas. T. Kuusik oskab valida õigeid värvusi selleks, et näidata valitsejat, armastavat isa ja südamehunnustuse piinades ägavat tsaari-roimarit, mis kokkuvõttes loob komplitseeritud, aga väga ter-vikliku kuju. Oskus tabada ja lahti mõtestada kõiki Mussorgski poolt antud psühholoogilisi varjundeid aitab T. Kuusikul leida olukorrale vastavat interpreteerimismoodust ja häälevärvust. Alates väljatuleku-monoloogist „On raske mu meel“ kuni surma-agooniani viib T. Kuusik oma osa läbi tugeva arenemisjoonega. Me tajume selgesti tsaari üha süvenevat hingelist draama ühelt poolt ning kuristiku laienemist tema ja rahva vahel teiselt poolt. Ainult II vaatuses dialoogis Suiskiga, kus viimane veenab teda tsarevitši

Stseen «Boris Godunovi» I vaatusest. Boris Godunov (Tiit Kuusik) ja Feodor (Ludmilla Issakova)

surmas, tahtnuks näha vähem välist rahutust Borisi juures. Boris peab oma alluvate ees suutma end rohkem valitse-da.

Silmapaistvaks saavutuseks on M. Tarase poolt loodud õukondliku intrigaandi, vürst Suiski kuju. Suiski valib kõige sadistlikumad vahendid selleks, et suurendada Borisi hingelist kriisi oma mõjuvõimu kindlustamiseks. Suurepärase on M. Taras-Suiski Borisi surma stseenis, kui ta seisab trooni taga, millel nuuksub isa surmast vapustatud tsarevitš Feodor.

Väga hästi viisid Grigori (Isehakanu) osa läbi V. Gurjev ja V. Paldre. Jul-tunud plaani tekkimine ja selle elluviimise faasid leidsid õige tõlgitsuse mõlema osalise poolt. V. Paldrel tuleks siiski veel tähelepanu pöörata kohati (eriti III pildi alguses) esinevast afekteeritud laulmisviisist lahtisaa-misele.

Suurepärase munk Pimen oli O. Raukas. Puškini tagasihoidlik kroonika-kirjutaja omandab Mussorgski juures peaaegu poliitilise tegelase tähtsuse, eriti oma Borisi hukkumist kiirendavas lõppmonoloogis, mille O. Raukas viis läbi suure dramaatilise pingega.

Et näidata, kuivõrd tugevad olid Vatikani haarmed šjahta Poolas, tõi Mussorgski ooperisse jesuiit Rangoni kuju. V. Veikati osakäsitlus vastas oma iseloomult Rangoni partii jaoks loodud muusika „võrgutavusele“. Hästi tõi esile Marina Mnizseki erakordset auahnust ja teesklemisostkust (armastus-duetis) O. Lund.

Nõdrameelse (Jurodivõ) vapustava, otse sümboolseks kasvava kuju esitas silmapaistva õnnestumisega E. Eesmaa. Teravaks kontrastiks temale on hulkur-munga Varlaami „võimas, vägilaslik loomus“, mis A. Pärna esituses avanes täie jõuga eriti finaalis. Heaks paari-meheks Varlaamile oli Missailina H. Otto. Tubiiks saavutuseks on ka A. Linnamäe prištav.

Õnnestunud osade hulka tuleb lu-geda veel Štelkalovi (G. Ots ja A. Aasma), tsarevitš Feodori (V. Vasar ja L. Issakova), Kseniat (A. Kylvand ja K. Tiidus), kõrtsi perenaist (M. Poola ja E. Maripuu), Mitjuhha (A. Sepp) jt.

Oma lavakujunduses oli V. Haas tabanud ajaloolise tõetruuduse kõrval ka väljas toimivate piltide emotsionaalset tausta, mis omakorda aitas veelgi tõsta kogu etenduse mõju. Märkimisväärsed on M. Krulli kostüümid. Ainus märkus on valgustuse kohta: Borisi surma stseeni ligi hele valgustus tuleb asendada stseeni põhimeeleolule sobivamaga.

Ooper esitati tema pikkuse tõttu mõnevõrra kärbitud kujul, mis kahtle-mata tuli etendusele kasuks. Kahju on ainult kahest väljajäetud terviklikust numbrist — Sandomiri neidude koorist III vaatuses ning Feodori ja amme poolt esitatud mängulaulust II vaatu-ses. Nende palade sisselülitamine annaks häid olustikulisi pildikeisi.

Tahame loota, et lavastaja veel kord tõsiselt mõtleb ooperi finaali ümber-lavastamisele vastavalt partituuri nõue-tele. Ei ole kahtlust, et ooper sel juhul pääseb täiele kõlavusele

L. Normet